

40. SZÁMÁHOZ ÉRKEZETT A TANULMÁNYOK BUDAPEST MÚLTJÁBÓL, A FŐVÁROS MÚZEUMÁNAK SZAKFOLYÓIRATA

Ezében 40. számához érkezett a Budapesti Történeti Múzeum évkönyve, a Tanulmányok Budapest Múltjából című periodika. Ez alkalomból az alábbiakban röviden áttekintem e patinás orgánum immár több mint 8 évtizedes történetét.

A Budapesti Történeti Múzeum tudományos munkájának „lennyomata” a két patinás folyóirat, a Budapest Régiségei és a Tanulmányok Budapest Múltjából című évkönyv. A lapok a Budapest múltjával foglalkozó szakemberek kutatási eredményeit közlik, így a kezdetektől itt publikáltak az Aquincumi Múzeum, majd az egykori Fővárosi Múzeum, napjainkban pedig a Budapesti Történeti Múzeum és a hozzá tartozó részek mindenkori munkatársai, valamint számos más intézmény várostörténettel foglalkozó szakemberei is. A két lap/évkönyv profilja mind tárgyában, mind a vizsgált korszakokat tekintve karakteresen elkülönül. Míg az 1889-ben indult Budapest Régiségei a régészeti eredményeket tárgyalja, az 1932-ben indult társalap, a Tanulmányok Budapest Múltjából témaköre a közép- és újkori főváros, társadalomtörténeti profillal. A lap sorsa szorosan összefonódott a szakterület munkatársainak eddigi legnagyobb vállalkozásával, a magyar tudományos élet kiemelkedő opuszával, a hat kötetes *Budapest története* monográfia keletkezésének majd egy évszázadot felölelő előkészületeivel, valamint a főváros történetének mindinkább önálló tudományággá válásával.

A Budapest Régiségei-t Gömöri Havas Sándor régész, a magyar tudományos élet nagy szervezője, a Főváros régészeti szakbizottságának elnöke indította útjára, az orgánum létrejöttét kizárólag az *Archaeológiai Értesítő* előzte meg. A lap így utat tört a főváros első múzeuma, az Aquincumi Múzeum 1894. évi megalapításának, és mint tudjuk, ez az intézmény a Fővárosi Múzeum, vagyis a mai Budapesti Történeti Múzeum elődje, tudományos előhírnöke volt. A Budapest Régiségei-ben a szakma legjelesebb tudósai publikáltak, elsőrendű céljuk volt, hogy a kiegyezés utáni Magyarország Európához való tartozását hangsúlyozzák. Szerintük az őskor, a Római Birodalom időszaka, majd a magyar középkor egyaránt olyan korszaknak tarthatók, amikor Magyarország azokhoz a nagy politikai egységekhez tartozott, amelyek Európa sorsát eldöntötték és kulturálisan megszabták.

1930-ban az ekkor már jelentős múlttal rendelkező Budapest Régiségei mellett szükségesnek tűnt egy olyan párhuzamos sorozat létrehozása, amely kizárólag történeti feldolgozásokat közöl, útnak indították tehát a Székesfőváros Várostörténeti Monográfiái köteteit. A kiadó főváros előtt végső célként a Budapest történetét összefoglaló-feldolgozó nagymonográfia lebegett, az új fórumot ennek előkészítéséül szánták. Úgy vélem az előzmények ismertetése itt nem érdektelen. A mű terve ekkor már évtizedek óta na-

pirenden volt, mintegy fél évszázados múltra tekintett vissza. A munkálatok történetét Kubinyi András foglalta össze 1964-ben, a múzeum 75. éves fennállását ünneplő TBM számban. Mint írja Pest városa 1870-ben bízta meg Salamon Ferencet Pest város története megírásával, majd 1876-ban Budapest főváros közgyűlése azzal, hogy dolgozza fel kiadásra a főváros múltját, mellette a vonatkozó kútfő anyaggal. Salamonról tudni kell, hogy a nagykőrösi gimnázium tanára volt, ott, ahol Arany János is tanított, személyében a nálunk új tudományág, a várostörténet egyik alapozó alakját tiszteljük. Ám a feldolgozás közben kiderült, hogy az anyag oly hatalmas, hogy az első összefoglaló a középkori Pest-Budáról csak részben készült el.

Kubinyi szerint a feldolgozás legnagyobb nehézségét az okozta, hogy a középkori forrásanyag összegyűjtése különféle levéltárakból meghaladta a rendelkezésre álló tudósok erejét. Ezen ma már nem csodálkozunk, de ezt a tényt a kutatásokat végző gárda csak hosszú idő és sok munka után tudta felmérni. Külön tanulmányt érdemelne annak taglalása, hogy a nálunk új tudományág, a várostörténeti kutatás hogyan ismeri fel saját jelentőségét és anyagának volumenét. Más szerencsésebb nemzetek tudománya már rendelkezett e téren alapokkal, ám itt, mint Lieber Endre az 1933-as TBM-ben írta: „Amit hoz, az új.”

Salamon munkájának folytatását 1912-ben Csánki Dezső, az Országos Levéltár főigazgatója szorgalmazta, és a Fővárosi Tanács engedélyével és anyagi támogatásával, valamint több munkatárssal megkezdte a Budára és Pestre vonatkozó középkori oklevelek összegyűjtését és kiadásra való előkészítését. A források köre mindegyre nőtt, ezért az első kötet csak Csánki halála után 1936-ban látott napvilágot.

A várostörténeti kutatások összefoglalása érdekében indított, fent említett Székesfőváros Várostörténeti Monográfiái sorozat 1932-ben Schoen Arnold két műhatatlan érdemű kötetével kezdődött, és az évtized során 16 önálló kötet jelent meg, ma már klasszikusnak mondható, és könyvaukciós ritkaságoknak számító művekkel. Szerzőik többek között Horváth Henrik, Lestyán Sándor, Nagy Lajos és Bónis György, a háború után Huszár Lajos, legutóbb ünnepi tanulmányokat összefogó kötet jelent meg Kubinyi András és Székely György tiszteletére, valamint itt látott napvilágot Végh András két kötetes opusza Buda város középkori helyrajzáról.

1932-ben mint harmadik folyam indult a *Tanulmányok Budapest Múltjából* című periodika, így a sorozat két szálon futott tovább. Némethy Károly tanácsnok és Budó Jusztin főlevéltáros múzeumi évkönyvnek szánták az új kiadványt, amelynek célját az első számban dr. Sipőcz Jenő főpolgármester így fogalmazta meg: „Aki pedig a múlt-hoz akart nyúlni, mindjárt kezdetben a legnagyobb nehézségekkel küzdött, az adatok hiányossága, feldolgozatlansága, rendszertelensége miatt... Ez a könyv az adatgyűjtést szeretné szolgálni...”

Budapest történetének feldolgozását ezek után 1936-ban újraindították, és az addig elkészült Csánki-féle kézirat anyagát ennek munkatársai kapták kézhez. Csánki munkássága kapcsán lett egyértelmű, hogy a főváros történetének megírása óriási feladat. Mint a TBM első számában a főpolgármesteri előszó is utalt rá, alap kutatások hiányoztak, nemigen voltak előkészítő tanulmányok, és ami ugyancsak nélkülözhetetlen, alig létezett várostörténész. Az új fórum, amelyet a múzeumigazgató, Kuzsinszky Bálint is támogatott, így rendkívül hasznos volt, a még igen zsenge új tudományág, a

várostörténeti kutatások legfőbb, sokáig egyetlen publikációs helyeként. Lapjain nem egy szakember kezdte munkásságát, és a sorra megjelenő dolgozatok ismerete ma sem mellőzhető.

A lap első korszakában a múzeum kutatási profiljának megfelelően főleg a középkorra, kisebb mértékben a 19. századra koncentrált, a publikációk központjában a Budavári Palota állt. Az első megjelent cikk, A budai királyi palota újjáépítése III. Károly alatt címen, Bánrévy György tollából, a város újkori történetének jegyében íródott, és kétségkívül több értelemben is jelképes kezdetnek szánták. Ezt megerősítette Horváth Henrik írása H. Heinrich Faust: Lotaringiai Károly diadalmenete Budán (1694) című, ekkor még ismeretlen festményéről és a képet is hozták illusztrációképp, dupla oldalon, színesben, ami nem kis költséget jelenthetett. A Budavári Palota történetével foglalkozó cikkek sora ezek után végigvonul a teljes kiadványsorozaton. Kiragadott példa erre Ybl Ervin írása, aki 1956-ban a 19. sz. középi állapotokat dolgozta fel, 1988-ban pedig Czagány István: A budai várra vonatkozó történetírás és művészettudomány története címen foglalta össze az eredményeket, továbbá 2001-ben egy teljes szám volt ennek szentelve. Az eltelt 82 év kiadványanyagában ilyen összefüggések még többször feltűnnek, egyes témák, témakörök évtizedeken át vissza-visszatérnek, jól érzékeltetve a tudományos kutatás örök folyamatosságát. Többek között példa erre 1933-ból, a második számban Lux Kálmán: A budapesti belvárosi plebániatemplom című cikke, amihez 2011-ben hoztunk kiegészítést, Prokopp Máriaától, a nemrégiben itt feltalált kvalitásos középkori freskóról.

Az első kötetek közrebocsátói fontosnak érezték, hogy tisztázzák a lappal kapcsolatos elképzeléseiket. 1933-ban Lux Kálmán leszögezi, hogy a témák változatosságára és az új eredmények közzétételére kívánnak koncentrálni. Feltehetőleg ő volt az első két szám szerkesztője, de ez ekkor még nem került közlésre. Ám a harmadik számnál 1934-ben már megtudjuk, hogy a szerkesztők Gárdonyi Albert és Németh Károly. A harmadik alapvető előszó Némethy Károlytól származik, és ekkor már egyértelmű, hogy a főváros története egy mind jelentősebb, új tudományágat képez. Mint Németh írja: „Kemény fába vágja a fejszéjét az, aki az összefogó történet megírására vállalkozik. De éppen ennek a munkának szükséges volta ad létjogosultságot, egyben pedig kötelez bennünket ezeknek a história-tégláknak: a Tanulmányok-nak összehordására.” Némethy ezek után egészen 1943-ig szerkesztette a lapot – 1936-tól Budó Jusztin segítségével – munkájuk vezérfonala volt a reménybeli várostörténeti monográfia előkészítésének folyamatossá tétele. Ez a kötelezettség a mű megjelenéséig karakteresen érvényesült, és kifejezett lendületet adott a lapnak. Többnyire alapozó tanulmányok olvashatók, amelyek közül szinte mindegyik beépült a Budapest története kötetek anyagába, így az első 10 TBM a célul tűzött feladat megvalósításának maradéktalanul megfelelt. A cikkek változatosak, és gyakran adódik egy-egy nagyobblegzetű tanulmányban feldolgozott központi téma, ahhoz társuló, más megközelítésű írásokkal. 1934-ben ilyen volt a Vigadó építéstörténete, amely mellett színháztörténeti, valamint a hangversenyélet 19. századi viszonyait taglaló cikkeket közöltek. 1936-ban pedig, a lapot teljes egészében Buda visszafoglalása 350. évfordulójának szentelték és ezzel megszületett az első tematikus szám.

1843-ban a háborús események következtében az évkönyvek sorjázása 13 évre meg-

szakadt, és csak 1956-ban jelent meg újra. Ám már korábban, 1953-ban a főváros vezetése ismét felvetette a Budapest története kötet elkészítését. Sajnos azonban, mindent előlről kellett kezdeni, mivel a Csánki-féle gyűjtés javarésze 1945-ben elpusztult. Ez óriási veszteség, mivel a Mályusz Elemér által vezetett munkatársak ekkor már csak a háborús károktól megtizedelt forrásanyaggal dolgozhattak.

A TBM 1956-os újraindulásakor Pongrácz Kálmán előszavában megfogalmazta a második korszak programját, és kijelölte a kiadási elveket. Mint írja a TBM „, Sorozatosan közli azokat az eredményeket, amelyek a Budapest történetét feldolgozó nagy kutatócsoport céltudatos munkája eredményeképpen születnek. Reméljük e kutatások előbbre viszik a magyar történelem ez elhanyagolt területének művelését, a magyar várostörténet feltárását, továbbá Budapest történetének egészéhez szervesen kapcsolódó részletkérdéseket és e történet értékelésének ideológiai problémáit megoldja vagy fölveti. Budapest lakossága joggal hiányolja, hogy városa történelméről eddig egyetlen teljes és összefoglaló munka sem jelent meg, ... Úgy érezzük, hogy Budapest Főváros Tanácsának kultúrpolitikája nem volna teljes, ha nem számolna a szülővárosát szerető nép kívánságával.”

A várostörténeti opusz készülése így – a dolgozó nép követelésére – újabb lendületet vett, és 1957-ben a Budapest-monográfia előkészületeivel párhuzamosan, a TBM megjelenítése az Akadémiai Kiadóba került. A szerkesztést egy 16 fős(!) apparátus vette át, amelynek elnöke Pesta László, a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága elnökhelyettese, titkára Gerevich László, a múzeum igazgatója lett. A szerkesztőbizottság a kor legnevesebb szakembereit sorakoztatta fel, több tudományágból. Ekkor lépett színre a lap történetének meghatározó alakja, Kubinyi András segédtitkár személyében, aki 1971-ig tartotta kezében a kiadványt. Ő az, aki a monstre-szerkesztőbizottság mellett a tényleges munkálatokat végzi, és kiemelkedő jelentőségű szerkesztői munkája során a lap fénykora következett ekkor. Ő közölt először 20. századi anyagot, és számos neves, külső munkatárstól hozott írásokat, többek között Fügedi Erik, Kumorovitz L. Bernát, Kosáry Domonkos, Vörös Károly neve fémjelzi szerkesztői munkálkodását. Új rovatot indított, a 12. kötetben először tűnik fel a külföldi várostörténeti szakirodalom átfogó ismertetése. A legtöbb recenzió Kubinyi kezéből került ki, 1961-ben például 27 írás, jórészt külföldi könyvről. Kubinyi működésének idején ismét előtérbe került a közép-kor, a nem túl nagy szerepet játszó 19. század mellett. Kubinyi működésére jellemző adatként a terjedelem megnövekedését említem, míg korábban 200–300 oldal körül mozgott egy-egy lapszám, ekkortól 400 oldal fölé került, majd 1961-ben már 700, 1963-ban 745 oldal.

A lap 1964-től került vissza a múzeum hatáskörébe, majd az eredeti terjedeleme is visszaállt, ugyanakkor általában kétévenként jelent meg. Ekkor a nagyszámú külső munkatársból álló szerkesztőbizottság is megszűnt, a múzeumi főszerkesztők Gerevich Tibor és Tarjányi Sándor lettek.

Az 1964-es szám küllemében is megváltozik, a borító akkoriban divatos tipográfiát kap, és kép is van rajta. A látványos külsőségek alkalmazásának kiváltója az első nagyobb megmozdulás az intézmény életében, a Budapesti Történeti Múzeum ekkor ünnepli megalakulásának 75. éves évfordulóját. Erre az időre esik a múzeum elhelyezkedése a Budavári palota E szárnyában, ami óriási lendületet ad a fejlődésnek. A szám

különösen értékes forrás, az intézmény különféle osztályainak történetét adja közre, Tarjányi Sándor, a múzeum főigazgatójának előszavával. Ebben azt is közli, hogy Budapest Főváros Tanácsának Végrehajtó Bizottsága a BTM-et bízta meg azzal, hogy készítse el a Budapest története című összefoglaló munkát, négy kötetben. Kikötés volt, hogy a Budapest Régiségei (1889–1963., I–XX. kötet), és a Tanulmányok Budapest Múltjából évkönyvek (1932–1963., I–XV. kötet) tudományos eredményeit, valamint a mintegy nyolc év óta folyó várostörténeti anyaggyűjtést kell felhasználni. Úgy tűnik az Akadémiai Kiadó közreműködése korábban kevésbé volt eredményes, és ha jól számolom, sorrendben ez a negyedik újratekintés a várostörténeti monográfia regényes történetében. Ám ekkor már valóban bekövetkezik a megvalósulás. Kubinyi mint szerkesztő segítséget kap Nagy Lajos személyében, ám 1972-től – miután az intézménytől megvált, – többé nem vesz részt a szerkesztésben, bár egy ideig továbbra is publikál a lapban.

A következő fordulónak az 1974-es ünnepi számot tarthatjuk, amely a Budapest egyesítésének centenáriuma rendezett 1973-as nemzetközi várostörténeti konferencia anyagát közölte. Az MTA Várostörténeti Albizottsága, a Magyar Történelmi Társulat, a Budapest Főváros Levéltára és a Budapesti Történeti Múzeum külföldi kutatók részvételével tudományos ülészeket rendezett a Magyar Tudományos Akadémián. Ez a konferencia tulajdonképpen a várostörténet, mint nálunk új tudományág első nagyobb fellépése, eredményeinek összefoglalója volt. A konferencián jelentőségüknek megfelelően méltatták az témában eddigre megjelent műveket, így a Budapest Főváros Levéltárának „Források Budapest múltjából” című négykötetes munkáját, és a Budapest Fővárosi Tanács kiadásában, a Budapesti Történeti Múzeum szerkesztésében végre megjelent immár 6 kötetesre tervezett Budapest története első két kötetét.

Kétségtelen, hogy a Várostörténeti Monográfiák történetében ezek után két évtizedes elbizonytalanodás következik be, mind a konkrét cél, mind az agilis szerkesztő nagyon hiányzik, és a számok nagy kihagyással jelennek meg. Hiába az ismét nagyszámú szerkesztőbizottság, hiába a nagynevű külső munkatársak, a testületi munka kevésbé eredményes, mint az egy elkötelezett szerkesztő ügybuzgalma. Először közel öt év kihagyás regisztrálható, mígnem 1979-ben mutatkozik ismét egy új szám, a főigazgató Horváth Miklós és Kaba Melinda szerkesztésében. De az igyekezet átmeneti, ezek után már majd egy évtizedes kihagyás következik. Az 1988-as új szám megjelenésére az adott alkalmat, hogy közlik az 1980-ra hiánytalanul megjelent Budapest története végül is öt kötetének teljes recenzióit Bácskai Vera, Nagy Emese, Hanák Péter, Ságvári Ágnes tollából. Ez a nagy akció az ekkor már egy évszázados program záróakkordja, és a több generáció által előkészített nagyszabású opusz, a Budapest története kiadvánnyal kapcsolatos munkálatok hivatalosan is véget értek.

A lap szembesül a ténnyel, hogyha fenn akar maradni, új célokat kell találnia. Ám a várostörténet tudománya ekkor már önálló életre kelt, spontán fejlődik, ami azt jelenti, hogy a patinás publikációs helyek mellett már konkurrens is feltűnnek. De a TBM mint úttörő évkönyv igazi tekintélyét, primus inter pares voltát senki sem tagadja. Mint a várostörténeti kutatások egyik legfőbb fórumában, számos további új téma, irányzat, megközelítésmód kiindulása itt történik, amint azt Vörös Károly munkássága mutatja. Róla egy recenzióban azt olvassuk, hogy „Vörös Károlynak Budapest legnagyobb du-

alizmuskori adófizetőjéről szóló három tanulmánya (a TBM-ben) például nemcsak a hivatalos ideológia polgárelenességével szállt szembe, hanem valóságos iskolát teremtett a történészek ifjú generációjában.” Hosszas előkészületek után a következő szám az 1991-es, sőt ez évben két szám is napvilágot látott. A TBM ekkor újrastrukturálódik, különféle fejezetekre oszlik, amelyek között az „üzemtörténeti tanulmányok” rész hoz új szint. Ám ismét egy 5 éves szünet következik, mígnem Buzinkay Géza máig tartó hatállyal feléleszti az évkönyvet. Újjászervezte a szerkesztőbizottságot, meghívta közreműködőül Kubinyi Andrást. A szerkesztőbizottság összetétele a továbbiakban sokat változott, de léte állandósult, és mindenkor képviseltette magát benne a Fővárosi Levéltár, valamint külső szakértők is feltűntek.

Az évkönyvek sorozata ezek után a múzeum életének nagy eseményeit követi, és úgy tűnik, hogy ez lesz a hozzá méltó új feladat. Ebben az időben állt a múzeum élére Bodó Sándor, aki a hagyománynak és a nagy elődöknek megfelelően több mint másfél évtizeden át szívügyének tartotta a TBM megjelenését, amiben fiatal munkatársai erőteljesen támogatták. Főigazgatósága idején az évenkénti megjelenés – kisebb megakapítással – állandósult.

Az ekkor bekövetkező harmadik korszak számos új eredményt hoz, és figyelemreméltó, hogy számos fiatal kutató pályája kezdetén itt jelentkezett, köztük nem egy ma már befutott szakembernek számít. Néhány példa erre: Szívós Erika, Tóth Árpád, Révész Emese, Zeidler Miklós, és még sorolhatnánk. Az 1990-es és a 2000-es évek jellemzője, hogy az évkönyv különféle évfordulókhoz kapcsolódó kiállítások és tudományos konferenciák anyagának közreadója, feltűnő új elem a képanyag színvonala és bősége.

1996-ban a 25. jubileumi szám a főpolgármester, Demszky Gábor előszavával jelent meg, mintegy Sipőcz polgármester hagyományát folytatva, és az alkalomhoz illően színvonalas tanulmányokat közölt. A 27. és a 28. szám a főváros 1873-ban történt egyesítésének 125. évfordulójával foglalkozott, az 1998-ban megjelenő 27. szám a jubileum alkalmából a Múzeumban megrendezett reprezentatív kiállítás katalógusa lett, és az ünnepi alkalomra való tekintettel 17 várostörténeti, sajtótörténeti, művészettörténeti, szociológiai tanulmányt, és a szokásosnál gazdagabb képanyagot – közte számos színes fotót – vonultatott fel. Az írások szerzői a városról az egyesítés évében pillanatnyi metszetet kívántak adni. A főpolgármesteri beköszöntő után a nyitó tanulmányt Hanák Péter jegyezte, ő a modern fővárossá válás folyamatáról értekezett, majd – többek között – Gyáni Gábor elvi hozzáállású tanulmánya után Czaga Viktória a városeyesítés adminisztratív hátteréről, Fabó Beáta a főváros iskolaépítéséről, Sipos András a közegészségügy megszervezéséről, Forrai Judit a prostitúció szabályozásáról írt. Szvoboda Dománszky Gabriella pedig a városeyesítés évében megrendezett 1873-as bécsi világkiállítás magyar szekcióját ismertette, amelyen a magyarok első ízben jelentkezték a külföld előtt önálló államként. Az oldalszám megközelítette a fénykori magasságot, és új elem tűnt fel, a tanulmányok ekkortól idegen nyelvű összefoglalót kaptak. A 28. szám a kiállításához kapcsolódó konferencia anyagát adta közre, ugyancsak jelentős terjedelemben.

Az ünnepi kiadványok sorozata 2001-ben folytatódott a 29. számmal, amely a magyar állam ezeregyszáz éves fennállásának tiszteletére, A budavári királyi palota

évszázadai címen megrendezett kiállítást kísérő konferencia anyagát tartalmazta. Az írások a budai királyi vár és a Várnegyed mint politikai, gazdasági és kormányzati központ jelentőségét tárgyalták. Hosszú évek után a publikációk sorában ismét feltűnt Kubinyi András, aki ezek után haláláig a lap támogatója maradt.

A 2002-es megjelenésű 30. kötet a nagymúltú sorozatban több szempontból rendhagyó, és a jövőre nézve előremutató jelenségként írható le. Igazolta, hogy érdemes a történeti és a „jelenközpontú” kutatások képviselői számára alkalmat teremteni az eszmecserére és együttműködésre, és egy-egy folyamat egészét interdiszciplináris szemlélettel áttekinteni. A szám az ötvenéves Nagy-Budapestet ünnepelte, az előzmények és a megvalósulás taglalásával. Mint ismeretes, 1950. január 1-jén törvénnyel csatoltak Budapesthez hét, addig önálló várost és 16 nagyközséget. Ekkor jött létre a főváros jelenlegi közigazgatási határa, és bekövetkezett modern nagyvárossá fejlődésének kiteljesedése. A jubileumra Budapest Főváros Levéltára 2000-ben konferenciát rendezett „Az ötven éves Nagy-Budapest – előzmények és megvalósulás” címmel, amely lehetőséget biztosított az érintett tudományterületek képviselőinek eszmecseréjére. Továbbá a főváros három nagy történeti közgyűjteménye – Budapest Főváros Levéltára, a Budapesti Történeti Múzeum, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye – és a kerületi helytörténeti gyűjtemények közös kiállítás keretében mutatták be a nagyváros vonzáskörébe került települések önálló múltját, és Budapesthez csatolásuk „előtörténetét”. Az intézmények felsorolása tárgyunkhoz kapcsolódóan különösen érdekes, mivel mindezek a fiatal tudományág, a várostörténet frekventált tudományos fórumai.

Ezek után az évkönyvek megjelenése ismét hézagossá válik, majd 2009-től újra – elvben – évenként követik egymást, a megjelenés kizárólag a pályázatok eredményességének függvénye. Mivel a lehetőségek ismeretes beszűkülésével a papíralapú megjelenés bizonytalan, évek telhetnek el, mire egy-egy kötet megjelenik. Ezt kiküszöbölendő, továbbá annak érdekében, hogy a szerzők, de legfőképpen az érdeklődők mielőbb hozzájuthassanak az információkhoz, a 35-ös számtól a nyomdakész lappéldányt azonnal feltesszük a Múzeum honlapjára, ami tulajdonképpen megjelenésnek számít. Így az Országos Széchényi Könyvtár a korábbiakat tartalmazó adatbázisával összekötve a TBM minden elkészült száma azonnal az olvasók rendelkezésére áll. Örvendetes tapasztalat, hogy a világhálón való hozzáférés a visszajelzések szerint kitágította olvasóink körét, és a szakemberek szűkebb csoportján túl a szélesebb érdeklődő nagyközönség is megismerkedett a lappal. Ám a periodika papíralapú megjelenéséről a Múzeum nem mond le. Az új főigazgató Farbak Péter egyértelműen ragaszkodik a lap hagyományos megjelenési formájához, és a kötetek hiánytalanul ott sorakoznak a könyvespolcokon az eddigiek folytatásaképp.

A jelenlegi szerkesztőbizottság több éve nagy odaadással segít szervezni a lap anyagát. Köztük 1995-től állandó, – és aktív – tag Gyáni Gábor, 2007-ben tünt fel Sipos András, aki azóta is egyik leghívebb munkatársunk, mindkettőjüknek számos jeles szerző bemutatását köszönhetjük. Mellettük a múzeum két fiatal szakembere Perényi Roland és Rostás Péter segít tartani a lap színvonalát. Külső munkatárs Bodó Sándor, aki nyugalombavonulása után is részt vesz a munkában, valamint Bessenyei József történész, aki a korai idők képviselője a szerkesztőbizottságban.

175 ÉVE NYÍLT MEG AZ ELSŐ MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS

A múzeum a fentiek tudatában igyekszik a TBM eredeti karakterét megőrizni. A hagyományok szellemében olyan nagyobb terjedelmű írásokat kívánunk közölni, amelyek új kutatási eredményekre támaszkodnak egy-egy problémát alaposan körüljárva, és teljes tudományos apparátusra támaszkodnak. Szívesen fogadunk forrásközléseket, dokumentumokat, naplókat is, és szerencsés esetben egy-egy kutatónk folyamatosan, éveken át közölheti legújabb eredményeit, ilyen például Benda Judit most futó, Buda középkori kereskedelmi-gazdasági életével foglalkozó tanulmányainak sorozata. Továbbá lapunk egyre gyakrabban ad helyet egy-egy PhD dolgozat, vagy annak egy része közzétételére, és feltett szándékunk, hogy a doktoranduszoknak publikációs lehetőséget biztosítsunk, erősítve ezzel a lap műhely-jellegét is.

Tagadhatatlan, hogy a TBM a II. Világháború óta rapszodikusán jelent meg, ám mindeddig fenntartotta létét. A várostörténet-tudomány megalapozásában oroszán részt vállaló patinás orgánus témaköre úgy tűnik ma már kimeríthetetlen, és mindenkor lesznek elkötelezett tudósok, akik gyarapítják a várostörténet tudományát, és ellátják olvasnivalóval az érdeklődőket.

SZVOBODA DOMÁNSZKY GABRIELLA

Ma már kevesen tudják, mit is jelentett egykor a Pesti Műegylet, sőt, talán még a nevét sem ismerik. Pedig ez évben emlékezhetünk arra, hogy 175 éve, 1840 májusában megnyílt az első magyarországi kortárs képzőművészeti kiállítás, az 1839-ben megalakult Pesti Műegylet rendezésében. Az első tárlat több mint 300 képet mutatott be, rangos bel- és külföldi művészekről. Az esemény igazi szenzáció volt, mivel hasonló rendezvényt a magyar közönség addig még soha nem látott. A kortárs művészeknek korábban nem volt alkalma bemutatkozni Magyarországon, főleg nem intézményes keretek között és rendszeresen, amit a Műegylet a továbbiakban lehetővé tett. Ez persze nagyban segítette a művészeti élet fellendülését is.

Nem véletlen, hogy mindez a reformkorban történt, és még a 1848–49-es forradalom és szabadságharc utáni politikai helyzet sem tudta visszavetni a fejlődést. A Pesti Műegylet szabályzatában a kiállításrendezés feltételei között megfogalmazódott, hogy az egyesület "...végcélja: a nemzeti művészetre hatni. Mivel a hazai művészet zsenge kezdeteiben lévén, idegen művészek is meghívhatók." Ezt a célt negyed századon át teljesítették, és ennek felmérhetetlen a jelentősége a 19. századi magyar művészeti életben. Pontosabban eddig egyetlen alkalommal történt ennek felmérésére kezdeményezés, Dományszky Gabriella vaskos kötetben dolgozta fel a Műegylet és kiállításai történetét. Az évforduló kapcsán különösen alkalmas megemlékezni arról, mennyire fontos munka volt ez. A Pesti Műegylet levéltári iratanyaga 1956-ban megsemmisült, s ez a kutatást nagyon nehezítette.

A kezdetben évente, majd havonta megrendezett tárlatokon a közönség az akkori legkiválóbb festők főműveit láthatta, valamint sok, és főként sokféle külföldi művész alkotásait. Az első években a tárlatlátogatás általánosan elfogadottá tétele volt a cél, és a közönség egyre nagyobb számban érdeklődött a kiállítások iránt. A pesti tárlat a 40-es évek második felére kétségtelenül szerves részévé lett a fővárosi életnek, a fizető résztvevők száma e korszakban ezer körül volt. Az 1851–1856 közötti időszak tekinthető a legsikeresebb periódusnak, ekkor a tagság évenként megduplázódott, a fizető résztvevők száma 1856-ban elérte az 5593 főt. 1857–1865 között csökkent ez a szám, és egy rövid ideig tartó párhuzamos működést követően 1867-ben a Műegylet beolvadt a Képzőművészeti Társulatba.

A kiállításokat katalógus és évkönyv kísérte, amelyek egyben reklámként is szolgáltak, miként az évről-évre megjelentetett résztvevők-névsor is. A statútumok szerint a kiállítások anyagából az egyesület változó számú művet megvásárolt, és ezeket kisor-